

Imperfektimuotojen *ti* ~ *si* -vaihtelu

KLAUS LAALO *Imperfektimuotojen ti ~ si -vaihtelu suomen kielessä*. SKS:n toimituksia 483. Mänttä 1988. 219 s. + 14 s. liitteitä.

Kantasuomalainen *ti > si* -muutos ja sen aiheuttama *t:n* ja *s:n* vaihtelu ovat kysymyksiä, joita kielitieteellisessä kirjallisuudessamme on tavan takaa käsitelty. Muutoksen alkuperästä ja kehityshistoriasta on kuten tunnettua esittänyt yleisesti hyväksytyn teorian Lauri Posti (FUF 31: 48–55), mutta senkin eräitä keskeisiä kohtia vastustamaan on hiljattain asettunut Paul Kiparsky (Productivity in Phonology s. 168, 169). Nykyisille ims. kielille ominaisen horjunnan syitä ja esiintymisalaa ovat pohtineet niin synkronikot kuin diakronikotkin aina Eurénista (Finsk Språklära s. 26, 27), Setälästä (esim. YÄH s. 8–10, 126–139) ja Ojansuusta (Vir. 1904: 134–136) lähtien. Variantin valintaa ohjaaviin tekijöihin ovat kiinnittäneet huomiota mm. Martti Airila (Johdatusta kielen teoriaan II s. 94) ja Pertti Virtaranta (LYSMÄH I s. 226). Viimeksi asiaa ovat deskriptiiviseltä kannalta tarkastelleet Heikki Paunonen (SUSA 72: 285–300) ja Mauno Koski (Vir. 1979: 9–36). Edellinen on suppeahkon testin avulla selvittänyt, kuinka mahdollisia *ti* ja *si* ovat eri verbien imperfektimuodoissa. Jälkimmäinen taas on pyrkinyt määrittämään ne morfonologiset ehdot, joita yleiskielemme paradigmaattinen *t:n* ja *s:n* vaihtelu nykyisin noudattaa. Ilmiön kokonaiskuvausta on sen sijaan saatu toistaiseksi turhaan odottaa.

Klaus Laalon väitöskirja ”Imperfektimuotojen *ti* ~ *si* -vaihtelu suomen kielessä” täyttää tutkimuksen aukon jo suureksi osaksi. Se ei tosin ole *ti > si* -muutoksen eikä sen vaikutusten yleisesitys, mutta siinä on käsitelty muotokategoriaa, jossa äännelaillisen ja analogisen edustustavan vaihtelu on kaikkein monipuolisin. Toivottavaa olisi tietysti ollut, että samassa yhteydessä olisi tutkittu myös nomineissa ilmenevää vastaavanlaista variaatiota, kuten kahtalaisuuksia *vetinen* ~ *vesinen*, *kuntia* ~ *kunsia*, *lyhyinä* ~ *lyhysinä* jne. Laalo ei mainitse syytä siihen, miksi muut tapausryhmät on sivuutettu, mutta oletettavasti hän on näin pyrkinyt kiinteään ja yhtenäiseen kokonaisuuteen. Samalla teema on kuitenkin puristunut kovin kapeaksi. Ymmärrettävää on sen sijaan se, että kirjoittaja tarkastelee *ti* ~ *si* -vaihtelua ensisijaisesti kielensisäisenä rakennepiirteenä ja keskittyy pintamuotojen välisten vaikutusyhteyksien selvittämiseen (s. 2, 3). Puhuja- ja tilannevariaation seuraaminen olisi tässä vaiheessa vaatinut kohtuuttomia ponnistuksia.

Imperfektimuotojen *ti* ~ *si* -vaihtelu on *te-* ja *tA-*vartaloisten verbien yleinen ominaisuus, esim. *lähteä* : *läksi* ~ *lähti*, *huutaa* : *huusi* ~ *huuti*, *tuntea* : *tunsi* ~ *tunti*, *kiertää* : *kiersi* ~ *kierti*, *rakentaa* : *rakens* ~ *rakenti* jne. Vain sellaiset vartalat, jotka alkavat lyhyellä (avo)tavulla, kuten *kyteä* : *kyti*, *ittää* : *iti*, *pitää* : *piti* (poikkeuksena *potea* : *posi* ~ *poti*), ovat johdonmukaisesti *ti*-imperfektin kannalla. Laalo pitää imperfektityyppejä peräti kahtena eri skeemana (ks. Bybee & Slo-

bin, *Language* 58: 265, 267) ja nimittää niitä *si*-skeemaksi ja analogiseksi skeemaksi. Termin käyttöä hän perustelee sillä, että kyseessä on kahden erilaisen kokonaishahmon välinen kilpailu eikä kahden pääteallomorfin vaihtelu; imperfektin tunnushan on kummassakin tapauksessa *i* (s. 4, 5). Itse en olisi valmis näin jyrkkään erontekoon. Tyypit ovat asultaan niin toistensa kaltaiset, että ne olisi luontevinta lukea samaan skeemaan. Lisäksi on epävarmaa, hahmottavko kielenkäyttäjät imperfektimuotonsa aina *kiers-i* ~ *kiert-i* vai myös *kier-si* ~ *kier-ti*. Tämän takia ei ole kovinkaan väkivaltaista rinnastaa *ti* ~ *si* -kahtalaisuus kahden pääteallomorfin vaihteluun.

Aineistonsa Laalo jakaa vartalotyypin mukaan neljään ryhmään: 2) kaksitavuihin *e*-vartaloihin, 2) kolmi- ja useampitavuihin *a*-, *ä*-vartaloihin, 3) ensi tavultaan kolmimoraisiin *a*-, *ä*-vartaloisiin kaksitavuihin ja 4) ensi tavultaan kaksimoraisiin *a*-, *ä*-vartaloisiin kaksitavuihin. Ryhmien järjestys vaikuttaa ensi katsomalta kovin epäjohdonmukaiselta, varsinkin kun se jätetään kokonaan perustelematta (ks. s. 6–9). Vasta työn käsittelyosasta ilmenee, että syyt ovat esitysteknisiä: ensin käsitellään ne vartalotyypit, joiden edustus on yhtenäinen ja joiden avulla lukija saa kuvan *ti*- ja *si*-imperfektien tärkeimmistä esiintymisalueista; viimeisiksi taas on pyritty sijoittamaan edustustavoiltaan ja levikkisuhteiltaan hajanaisimmat ryhmät (ks. s. 82 ja 125).

Ryhmiensä 3 ja 4 määrittelyssä kirjoittaja on turvautunut moran käsitteeseen. Hän näkyy käyttävän sitä samoin kuin Fred Karlsson suomen fonotaksin kuvauksessa (*Suomen kielen äänne- ja muotorakenne* s. 134): sonantti ja sitä seuraavat samaan tavuun kuuluvat segmentit muodostavat kukin yhden moran. Kaksimoraisia ovat näin ollen tavutyypit VV, CVV ja VC, CVC, kolmimoraisia vastaavasti VVC ja CVVC (sekä VCC ja CVCC). Tässä jaottelussa on *ti* ~ *si* -vaihtelun analysoinnin kannalta harhauttavaa se, että konsonanttiloppui-

set tavut joutuvat eri luokkiin. On aiheellista kysyä, kumpi on nyt tärkeämpi seikka, moraluku vai konsonanttiloppuus (tarkemmin: ensi tavun päättyminen resonanttikonsonanttiin). Lienee itsestään selvää, että esimerkiksi vartalot *lentä*- ja *kääntä*- liittyvät tässä tapauksessa läheisemmin toisiinsa kuin esimerkiksi vartalot *lentä*- ja *huuta*-, vaikka ensi tavun moraluku on jälkimmäisissä sama. Tämän kirjoittaja on kyllä itsekin todennut mutta vasta teoksensa loppupuolella (s. 170): ”Verbien *lentää* ja *murtaa* imperfektissä tavunloppuinen resonanttikonsonantti edeltää *ti*- tai *si*-ainesta. Näiden verbien imperfektivarianttien levikki muistuttaa kolmitavujen (tyyppi *rakentaa*!) ja ensi tavultaan kolmimoraisien kaksitavujen imperfektivarianttien levikkiä; näissä kahdessa verbiryhmässä *ti*- ja *si*-ainesta edeltää niin ikään resonanttikonsonantti.” Näin perusluonteinen seikka olisi kannattanut ottaa huomioon jo dispositiota laadittaessa. Esimerkiksi alajakko vokaali- ja konsonanttiloppuihin tavuihin riittäisi valaisemaan asiaa.

Tutkimukselleen Laalo näyttää asettaneen kolme päätavoitetta: 1) imperfektityypin valintaan vaikuttavien tekijöiden esittelyn, 2) vaihtelun diakronisen kehityksen kuvauksen sekä 3) varianttien esiintymis- ja levikkisuhteiden kartoittamisen suomen murteissa ja jossain määrin myös kirjasuomessa. Teoksen dispositio noudattaakin juuri tätä järjestystä. Siinä herättää huomiota se, ettei imperfektityypin valintaan vaikuttavia tekijöitä ole suinkaan päätelty oman aineiston perusteella vaan ne on suoralta kädeltä todettu varsinaisen tutkimusosan alussa. Ratkaisu on epätavallinen mutta järkevä: kaikki variaatiota aiheuttavat seikat ovat vanhastaan tiedossa, sillä niitä on tavalla tai toisella käsitelty alan kirjallisuudessa jo aikaisemmin. Tässä tilanteessa Laalo on aivan oikein katsonut tehtäväkseen systeemikonaisuuden selvittämisen ja sen osien eli vaihtelua säätelevien mekanismien suhteuttamisen toisiinsa. Yritys on myös onnistunut (ks.

s. 10–22). Hallitsevaksi osoittautuu pyrkimys verbivartalon koheesioon (= verbivartalon yhdenmukaisuuden säilyttämiseen eri taivutusmuodoissa: *kiittää* : *kiiti* pro *kiisi*, *yltää* : *ylti* pro *ylsi*, *lentää* : *lenti* pro *lensi* yms.). Tämä päätendensi koskee koko tutkittavaa verbiryhmää ja määrää siinä esiintyvän vaihtelun rajat. Muut tekijät, joista tärkeimpiä ovat homonymian välttäminen (*noutaa* : *nouti* pro *nousi*, koska myös *nousta* : *nousi*), dissimilaatio (*sietää* : *sieti* pro *siesi*, vaikka *tietää* : *tiesi*) ja sanan kokonaisuus (koska *noutaa* : *nouti*, niin myös *joutaa* : *jouti* pro *jousi*; koska *piirtää* : *piirsi*, niin myös *siirtää* : *siirsi* pro *siirti*), vain joko tukevat yleislinjaa tai saavat aikaan sen vastaisia poikkeuksia. Hieman epäselväksi sen sijaan jää, onko myös verbin esiintymistäajuudella ja etutai takavokaalisuudella olennaista merkitystä.

Useimmat varianttien esiintymiseen vaikuttavat tekijät ovat itse asiassa vain erilaisia analogiamalleja. Siksi olisi varmaan ollut paikallaan todeta samassa yhteydessä, että *ti*-loppuiset muodot ovat eräissä rakennetyypeissä johdonmukaisesti säilyneet (esim. *piti*, *veti*; *nos-ti*, *pisti*, *loisti*, *päästi*; *tohti*, *p(u)ohti*; *heitti*, *jätti*). Näillä on epäilemättä ollut oma osuutensa *ti*-kannan yleistymisessä: niiden *ti*-loppu on voitu suorastaan tulkita imperfektin merkiksi. Tässä saattaisi sitä paitsi olla yksi syy siihen, miksi muutos alkaa juuri yks. 3. persoonasta. – Varianttien valintaa ja eri tekijöiden keskinäisiä suhteita olisi kai ollut mahdollista tarkastella myös konkreettisen murreaineiston valossa, jotta eri suuntiin vetävien voimien ja vastavoimien kamppailu kävisi havainnollisesti ilmi. Tiivistelmäosaan sisältyvä lyhyt jakso (s. 204–206) ei riitä antamaan muotojen ja muoto-ryhmien välisestä vaikutusyhteyksien verkostosta täydellistä kuvaa.

Vaihtelun diakronisen taustan valaistamiseksi Klaus Laalo on lyhyesti selostanut oletetun kantasuomalaisen *ti* > *si*-äänteenmuutoksen historiaa, referoinut analogiasta viime aikoina käytyä keskus-

telua sekä ilmaissut oman näkemyksensä *ti* ~ *si*-vaihtelun synnystä ja itämerensuomalaisista kehityslinjoista. Hänen kannanottonsa ovat kyllä hyvin perusteltuja ja asiallisia, mutta monesti kovin niukkasisältöisiä. Myönteisenä poikkeuksena kannattaa kuitenkin mainita se terävä kritiikki, jonka kirjoittaja kohdistaa Paul Kiparskyn esittämään *ti* > *si*-muutoksen suhteelliseen kronologiaan (s. 31–35). Jakso on osoitus itsenäisestä harkinta- ja päättelykyvystä.

Lähisukukielet on teoksessa esitelty yllättävän suppeasti (s. 39–49). Jo dispositiosta ilmenee, että kirjoittaja on käyttänyt niitä ensisijaisesti *ti* ~ *si*-vaihtelun taustan selvittelyyn, ei yksityiskohtaiseen vertailuun. Siksi hän on myös sijoittanut niitä koskevan luvun varsinaisen tutkimusosan edelle. Päinvastainen käsittelyjärjestys olisi ehkä tuottanut runsaamat tulokset. Lähisukukieletjän tarjoavat erinomaiset mahdollisuudet paitsi erojen ja yhtäläisyyksien toteamiseen myös menetelmien testaamiseen ja saavutusten kontrollointiin. Niiden aineksia voi sitä paitsi hyödyntää suomalaisen materiaalin historiallisessa tulkinnassa. Kun esimerkiksi karjalan kielen ja suomen itäisimpien murteiden edustustavat liittyvät kiinteästi toisiinsa, olisi kai mitä luonnollisinta tutkia rinnan molempia kielimuotoja ja pohtia niiden yhdenmukaisuuden syitä. Viro taas on mainio vertailukohde ei vain lounaismurteidemme vaan myös kirjasuomen kannalta; molempia kieliään on kirjallisesti viljelty jo runsaat 400 vuotta. Silti kirjaviro on kokonaan sivuutettu.

Sukukielten käsittelyä vaivaa kauttaaltaan jonkinvertainen ylimalkaisuus, esim. lyydiä ei ole mainittu lainkaan, varsinaisesta eteläkarjalasta ei ole yhtään esimerkkiä, ei myöskään vepsästä jne. Viimeksi mainittu seikka hämmästyttää etenkin sen vuoksi, että kirjassa on kyllä laajahko vepsää koskeva passus (s. 36). Siinä muuten pyritään aivan oikein käyttämään sukukielessä esiintyvää rinnakkaisilmiötä suomesta tehdyn päätelmän tukena. Viroa, nimenomaan sen

murteita, kirjoittaja on käsitellyt hieman muita lähisukukieliä laveammin (ks. s. 42–46). Siitä hänellä on runsaimmin aineksia. Kaikki tiedot eivät kuitenkaan ole aivan täsmällisiä. Seuraavassa muutamia esimerkkejä: S. 42–43 todetaan, että ”vain muutamissa verbeissä – mm. yksitavuissa ja sellaisissa tapauksissa kuin *nägi*, *tegi* – imperfektin tunnukse- na on viron yleiskielessä pelkkä *i*”. Todellisuudessa eivät edes kaikki yksitavut kuulu tähän ryhmään (esim. *müüsin* ’myin’, *viisin* ’vein’, *võisin* ’voin’, joiden l. tavussa on pitkä vokaaliaines). Toisaalta *nägi*, *tegi* -tapauksen lisäksi olisi voitu mainita ainakin sellaiset muodot kuin *pesin*, *lasin* ja uudismuodosteista vaikkapa *pidin* (= *pidasin*). S. 43: ”– – variantit *läks* ja siitä kehittynyt etelävi- ron *läts*”. On kohtuutonta karkeistaa liudentumattomaksi muoto, joka voi ääntyä suorastaan *i*-diftongisena (*läit’s*). S. 45 (kohta e): ”Muualla *i*-imperfektin alueella vallitsee tyyppi *künnin* : *künd* (Viru-Jaagupi, Simuna, Iisaku – –”. Ensiksi mainitut pitäjät Viru-Jaagupi ja Simuna eivät kuulu *i*-imperfektin vaan *si*-imperfektin alueeseen! S. 45 (kohta f): ”– – yleisimmät imperfektityypit ovat *oidasin*, *jõudsin* ja *teadsin*; näitä yleisiä tyyppisiä tavataan myös *i*-imperfektin alueella.” Pitäisi tietenkin kertoa, missä pitäjissä niitä tavataan ja kuinka yleisesti. S. 45 kohdassa *i* mainitaan Haljalasta neljä rinnakkaisasua *annid* ~ *annivad* ~ *andasid* ~ *andasivad* ilman minkäänlaisia kommentteja. Kirjoittajalta on kaiketi unohtunut, että Haljala jakaantuu kielellisesti kahtia, rannikkomurteeseen ja ns. maamurteeseen. Erikseen huomautta- koon vielä aineiston puutteellisesta jaot- telusta (ks. erityisesti kohtaa d s. 44).

Varianttien esiintymis- ja levikkisu- hteiden tarkastelusta on valtaosa (135 s.) omistettu suomen murteille; kirja- ja yleiskieli ovat sen sijaan saaneet varsin vähän huomiota (18 s.). Ratkaisu on sikäli ymmärrettävä, että imperfektityyp- pien vaihtelua säätelevä analogiasuhteiden verkosto on paljastettavissa vain ja nimenomaan riittävän laajan murreai-

neiston avulla. Kirja- ja yleiskieli ovat tässä tapauksessa vain kalpea heijastus murteiden rikkaudesta ja monimuotoi- suudesta. Niiden varaan ei sitä paitsi voitaisi lainkaan rakentaa ilmiön diak- ronista selvittelyä. Jo se on edellyttänyt mahdollisimman edustavan ja täyteläisen murremateriaalin keräämistä. Tässä suhteessa Klaus Laalon työ täyttääkin melkoiset vaatimukset: kirjoittaja on tehnyt poimintoja kaikista tärkeimmistä arkis- tolähteistä, kuten lauseopin arkiston kansankielisestä aineistosta, muoto-opin arkiston, nauhoitearkiston ja suomen murteiden sana-arkiston kokoelmista, sekä eri-ikäisistä murremonografioista, painetuista murrenäytekokelmista ja jopa opinnäytetöistä. Kokonaan eri asia on kuitenkin se, missä määrin ja millä tavoin tutkimusaineksia tulisi tämänai- heisessa työssä esitellä. Laalon valitsema menettelytapa tuskin on paras mahdolli- nen: valtavat esimerkkimassat näyttävät kyllä vakuuttavilta, mutta ne eivät kun- nollisesti valaise itse pääasiaa, muoto- tyyppien yleisyysuhteita. Niiden osoit- tamiseen sopivat paremmin muut keinot, kuten levikkikartat, graafiset kuviot ja ennen kaikkea numerolliset frekvenssi- tiedot; nyt näistä on käytetty vain en- simmäistä. Havainnollisuutta olisi lisän- nyt jo se, että kumpikin muototyyppi olisi esitetty omana ryhmänään ja joh- donmukaisesti samassa järjestyksessä. Se olisi sitä paitsi pakottanut tekijän kiin- nittämään erityistä huomiota myös kun- kin murteiston sisäiseen variaatioon ja pohtimaan sen syitä. Tämä tärkeä puoli on jäänyt pahasti muiden kysymysten, varsinkin eri alueiden välisen vertailun varjoon. Samaa voidaan sanoa analogi- sen *ti*-tyypin leviämistavoista. Mistään ei havaitakseni ilmene se, murtavatko *si*- imperfektin vastarinnan kunkin kieli- muodon sisäsyntyiset paineet vai tulee- ko muutoksen laukaiseva sysäys ulkoa- päin esimerkiksi leksikaalisen diffuusion tietä.

Kirja- ja yleiskielen osuus on lis. Laa- lon tutkimuksessa perin suppea, vain 18 sivua. Se jakaantuu kahteen päälukuun,

joista toisessa käsitellään vanhaa kirjasuomea, toisessa nykyistä yleiskieltä. Varhaisnykysuomen aika, kirjakielemme ehkä tärkein kehityskausi, on kokonaan sivuutettu. Näin on myös jäänyt selvittämättä mm. se, onko itämurteillamme tai Kalevalan kielellä ollut edes tilapäistä vaikutusta *ti* ~ *si* -vaihteluun. Kirjasuomen myöhempiinkään vaiheisiin ei teoksessa suoranaisesti kajota, sillä esitys rakentuu pelkästään Nykysuomen sanakirjan varaan. Siinä on toisin sanoen kiinnitetty huomiota vain normatiiviseen kieleen. Tekijälle onkin toisaalta annettava tunnustus siitä, että hän on taidokkaasti eritellyt Nykysuomen sanakirjan konjugaatiojakoa ja tehnyt siihen järkeviä parannusehdotuksia. Yhtä itsenäistä otetta ja omia lisäisiä olisi toivonut myös imperfektivarianttien luontevuuden arviointiin (s. 201–203); nyt lukija saa tyytyä Heikki Paunosen sinänsä erinomaisen artikkelin referointiin ja kommentointiin. Vaivannäön karttelu ilmenee erityisen selvästi vanhan kirjasuomen tarkastelusta: aineistoa on poimittu enimmäkseen vain valmiista sanakokoelmasta eikä juuri lainkaan alkuperäisteksteistä, läheskään kaikkia huomion arvoisia kirjoittajia ei ole noteerattu (mm. Ljungo Tuomaanpoika puuttuu), esimerkistöön on kelpuutettu vain helposti tulkittavat kirjoitusasut, muotojen esiintymispaikat on jätetty merkittämättä, varianttien tilastointi on summittaista, laskelmien perusteita ei ole aina ilmaistu, jne. Tästä kaikesta huolimatta kehityksen päälinjat on ilmeisesti onnistuttu kuvaamaan oikein; työ vain ei ole kaikin paikoin diplomaattisen tarkkaa.

Klaus Laalon teokseen sisältyy monia teräviä havaintoja ja uskottavia päätelmiä, mutta varsinkin *ti* ~ *si* -vaihtelun diakronisessa tarkastelussa on ajatusten kehittäminen toisinaan jäänyt puolittiehen. Mm. murrekantojen kartoitus olisi tarvinnut täydennykseen paitsi alueiden välisen vertailun myös selvityksen erojen ja yhtäläisyyksien syistä. Jos esimerkiksi keskipohjalaisten murteiden eteläryhmä

poikkeaa jyrkästi eteläpohjalaisista murteista mutta liittyy kohta kohdalta kiinteästi lounaismurteisiin, ei asiaa toki saisi kommentoimatta sivuuttaa. Vastavasti itäisten savolaismurteiden ja karjalan kielen samankaltaisuus ansaitsee selitykseen muutakin kuin vain ylimalkaisen toteamuksen (s. 181): ”Pohjois-Karjalaan voi ajatella ulottuneen vaikutusta myös karjalasta.” Kirjoittaja on aivan oikein oivaltanut (s. 42), että supistumaverbien *s:tön* imperfektityyppi *keräi* ’keräsi’ ja *ti*-imperfekti ovat karjalassa rinnakkaisilmiöitä, mutta hän ei ole kyennyt näkemään niiden mitä ilmeisimmin yhteistä taustaa. Molempia voidaan käsittääkseni pitää kaksikielisyydestä johtuvina, tosin suhteellisen myöhäisinä muinaiskarjalaisuuksina. Kummassakin tapauksessa on imperfektin muodostusta analogisesti yksinkertaistettu: a) *soan* : *sain* = *makoan* : *x*, josta *x* = *makain*, *vien* : *vein* = *rupien* : *x*, josta *x* = *rupein* (Lehtinen, Vir. 1982: 13) ja b) *mänen* : *mänin* = *lennän* : *x*, josta *x* = *lennin*, *mänöü* : *mäni* = *lentäü* : *x*, josta *x* = *lenti*. Näin on preesensin ja imperfektin välille syntynyt selkeä muotosuhde, jossa erottavana tekijänä on vokaalin muutos (*lenn|ä|n* : *lenn|i|n*, *lent|ä|y* : *lent|i*; *kiell|ä|n* : *kiell|i|n*, *kielt|ä|y* : *kielt|i*; *haiverr|a|n* : *haiverr|i|n*, *haivert|a|u* : *haivert|i* yms.); vartalokonsonantti sen sijaan säilyy ennallaan. Toiskielisen kannalta uusi taivutustyyppi vaikuttaa kieltämättä luontevammalta ja johdonmukaisemmalta kuin *si*-kantaan perustuva. Samaan järjestelmään saatettaisiin tietenkin päätyä myös omapohjaisesti, mutta niin kuin suomen murteet osoittavat, täyttä yksinomaisuutta tällaiset innovaatiot eivät ilman ulkopuolista tukea hevin saavuta. Piirteiden karjalaislähtöisyyteen viittaa vielä se, että analogista imperfektiä tavataan erityisesti Pähkinäsaaren rauhan rajan itä- ja pohjoispuolella (ks. karttoja 2 s. 69, 4 s. 83 ja 5 s. 104).

Vieraan kielen välillisen vaikutuksen mahdollisuuden olisi luullut tulevan kirjoittajan mieleen myös eräistä länsimur-

teidemme omituisuuksista, ennen kaikkea Etelä-Pohjanmaan johdonmukaisesta *ti*-kannasta. Lukijalle tämäntapaiset mutkikkaat kehityskulut on sitä paitsi selostettava kyllin yksityiskohtaisesti. Pelkät vihjauksenomaiset arvelut, jommoisella on esim. kuitattu *i*:n loppuheiton osuus *si*-imperfektin säilymiseen (s. 177), eivät toki riitä. Jos *-i*:n heittymisellä on todellakin ollut merkitystä, lienee kysymys siitä, että imperfektin yksikön 3. persoonaan, *si* ~ *ti* -vaihdoksen peruskategoriaan, ei ole jäänyt muuta aikamuodon tuntomerkkiä kuin vartalon *s*-loppuisuus (*huusi* > *huus*, *käänsi* > *kääns*, *rakens* > *rakens* jne.). Muutoksella ei näin ole ollut normaaleja toteutumisedellytyksiä; tilanne on ollut lähes sama kuin supistumaverbeissä (*hakkasi* > *hakkas*). Lounaismurteisahan kehitys on päinvastoin johtanut *si*-aineksen yleistämiseen imperfektin tunnukseksi.

Klaus Laalon väitöskirja ”Imperfektimuotojen *ti* ~ *si* -vaihtelu suomen kielessä” on muutamista puutteistaan huolimatta kelvollista työtä. Lukijalle se välittää tutkitusta ilmiöstä selkeän ja johdonmukaisen kuvan. Sen keskeiset osat nojaavat runsaaseen ja luotettavaan materiaaliin, joka on luokiteltu huolellisesti ja yleensä myös tarkoituksenmukaisesti. Päätelmät ovat varovaisia, ja ne on perusteltu uskottavasti. Joissakin kohdin tulokset olisivat kyllä suoneet mahdollisuuksia rohkeampiinkin tulkintoihin. Teos osoittaa joka tapauksessa alan tutkimusmenetelmien ja taustateorioiden tuntemusta sekä monenkirjavan aineiston hallintakykyä. Nämä myönteiset seikat tulivat ilahduttavasti ilmi myös väitöstilaisuudessa.

HEIKKI LESKINEN

Adjektiiviadverbien semantiikkaa ja pragmatiikkaa

TERTTU ORPANA *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera fennistica & linguistica 2, Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere 1988.

Runsaan puolen vuosisadan ajan on suomen adverbien luokittelun perusluonteisena esityksenä ollut Erik Ahlmanin artikkeli »Adverbeista» (Virittäjä 1933). Artikkelin alkaa toteamuksella: »Perinnäisistä sanaluokista adverbit kuuluvat kaikista vaikeimmin määriteltäviin.» Toteamus pitää vieläkin paikkansa. Jo adverbikategorian rajaus muihin sanaluokkiin nähden on joihinkin kohdoin ongelmallinen, esim. eräät sanat ja sanatyypit voitaisiin yhtä hyvin käsittää nominin taiputusmuodoiksi kuin derivoiduiksi adverbeiksi. Kaiken myöhemmän keskustelun kehyksenä on ollut Ahlmanin esittämä kategoriansisäinen jako 1) tavallisimmin verbejä mutta määrätapauksissa myös muiden sanaluokkien esiintymiä määrittäviin paikkaa, aikaa, tilaa ja tapaa merkitseviin materiaaliin adverbisiin, 2) adjektiiveja ja materiaalisia adverbeja määrittäviin ominaisuuden asetta tai vivahduksia ilmaiseviin intensiteettiadverbisiin ja 3) puhujan subjektiivista suhtautumista sanomaansa merkitseviin modaalisiin adverbisiin. Ahlman kiinnitti huomiota myös siihen, että sama adverbi voi esiintyä edustamassa eri kategorioita erilaisissa konteksteissa, esim. *hyvin* on materiaalin adverbi lauseessa *Hän tekee työnsä hyvin* mutta intensiteettiadverbi lauseessa *Erotus on hyvin suuri*. Ahlmanin näkökulma oli semanttiset suhteet huomioon ottavasti syntaktinen, ja tällainen näkökulma on ollut hallitsevasti leimallinen myöhemmällekin suomen adverbien koskevalle keskustelulle, myös Terttu Orpanan väitöskirjalle »Kuvaus vai kommentti», joka tarkastettiin Tampereen yliopistossa maaliskuussa 1988.